

Амосов О. Р.,
студент 6 курсу, 5 групи,
факультету адвокатури,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВІКТИМОЛОГІЯ: ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ

Ключові слова: кримінологія, віктимологія, постраждалий, поведінка.

Анотація: У тезах розглянуто віктимологію, як окрему науку, її предмет та завдання.

Ключевые слова: криминология, виктимология, пострадавший, поведение.

Аннотация: В тезисах рассмотрены виктимологии, как отдельную науку, ее предмет и задачи.

Key words: criminology, victimology, victim, behavior.

Summary: Victimology as a separate science, its subject and tasks are considered in the abstracts.

Як окремий, самостійний напрям віктимологія зародилась порівняно нещодавно. Її започаткування пов'язують хронологічно з періодом після Другої світової війни, однак, сама ідея про роль жертви у механізмі скоєння злочину не є новою. Вона знайшла своє відображення в численних юридичних та літературних пам'ятках та інших джерелах, починаючи зі стародавніх часів.

Особливу увагу для кримінологічної науки становить розвиток кримінальної віктимології як комплексної міждисциплінарної галузі, що досліджує проблему жертви злочину з позицій кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого права, криміналістики та кримінології [1].

Віктимологія вивчає закономірності та особливості поведінки жертви, процес перетворення людини на жертву, соціальні процеси, внаслідок яких окремі індивіди та цілі соціальні групи наражаються на різного роду катування. Це пов'язано не тільки з соціально-демографічними відмінностями населення, але і з несприятливими середовищними умовами проживання та небезпечною поведінкою за конкретних обставин [2]. Тому предметом віктимології виступає поведінка жертви, а об'єктом – сама жертва.

Ця наука прагне дати відповіді на питання:

- хто є постраждалий;
- які фактори впливали на його розвиток;
- яким є механізм його поведінки в тій чи тій ситуації;
- чому саме ця особа стала жертвою.

Кінцевою метою вивчення особистості постраждалого – вироблення запобіжних заходів, які дозволяють уникнути ситуацій, у яких приводом злочинної дії може стати особистість або поведінка самої жертви.

Через те, що багато науковців розглядали віктимологію як один з напрямків кримінології, призвів до суттєвого звуження об'єкта

дослідження віктимологічної науки. На цьому звуженні навіть на-полюгали деякі дослідники-кримінологи. Так, Л. Франк зазначав, що «коли йдеться про віктимологію, ми маємо, однак, на увазі не жертву взагалі (наприклад, нещасних випадків, експлуатації, алко-голізму тощо) і не постраждалих від будь-якого правопорушення (адміністративного, громадського, трудового), а постраждалого від злочину» [3].

У вузькому аспекті віктимологія вивчає жертв злочинів, тобто постраждалих від злочинних дій.

Проте в широкому розумінні термін жертва означає будь-яку особу, яка зазнала страждань від насилля, нещастя, невдачі та ін. З огляду на таке визначення, людина може стати жертвою не лише в процесі злочину, а й у будь-якій життєвій ситуації.

Наприклад, В. Полубінський пропонував вирізняти такі кате-горії жертв: постраждалі від неправомірних дій інших осіб, влас-ної поведінки, збігу негативних обставин, нещасного випадку [4].

На наш погляд, в якості об'єкта віктимології має виступати не лише постраждалий від злочину, а й будь-яка жертва в широкому розумінні цього терміна, а віктимологічні дослідження не повинні зводитися до рівня кримінальних.

В той же час для забезпечення практичного застосування вис-новків віктимологічних досліджень необхідна впевненість прак-тичних працівників правоохоронних органів у можливості та по-требах реалізації віктимологічних знань у конкретних умовах їх діяльності. На жаль, багато хто з жертв не бажають звертатися до правоохоронних органів з різних мотивів. Крім того, необхідно мати уявлення і про тих осіб, які не можуть адекватно рцінити си-туацію, чи було вчинено проти них злочин і чи стали вони потер-пілими [5].

Переконливості практичних працівників у потребі віктимо-логічних знань немало сприяє і та обставина, що Верховний Суд України у постановках Пленуму та узагальненнях практи-ки послідовно проводить думку про необхідність обліку особи и поведінки потерпілого, його відносин зі злочинцем з метою правильної кваліфікації злочинів, об'єктивного дослідження всіх обставин справи, індивідуалізації вини та відповідальнос-ті [6].

Під віктимною поведінкою розуміють таку, при якій жертва пев-ним чином сприяє скоєнню злочину, свідомо чи несвідомо створює об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації. Таке визначення є справедливим стосовно поведінки жертв будь-якого типу, що знову підкреслює недоречність звуження предмета віктимології лише до рів-ня вивчення віктимної поведінки в кримінальних ситуаціях. Головна ознака віктимної поведінки – це здійснення певних дій або бездіяль-ність, які сприяють тому, що людина опиняється в ролі постраждалої.

Над проблемою віктимної поведінки жертв насильства на ґрунті національної, расової та релігійної нетерпимості та запо-бігання їй працювали такі вітчизняні дослідники, як Т. С. Без-рук, О. В. Горбачова, Н. В. Дрьоміна-Волок, О. А. Мартиненко, Д. О. Назаренко, В. М. Панькевич, В. В. Рябінчак, А. В. Савченко, Н. В. Скляр та інші [7].

Вивчення обставин учинення злочинів дає змогу зробити вис-новок, що поряд з більшістю потерпілих, які стали такими, через збіг певних обставин, значна кількість жертв своєю поведінкою провокують злочини або полегшують їх учинення.

Слід також зауважити, що віктимна поведінка повинна дослід-жуватися в двох аспектах: вузькому та широкому.

У вузькому розумінні віктимною поведінкою вважаються кон-кретні діяння (дії або бездіяльність), їх сукупність у конкретній ситуації, внаслідок застосування яких людина стає жертвою.

В широкому розумінні – це складна система взаємодії між по-тенційною жертвою і оточенням.

Аргументом на користь необхідності проведення віктимологіч-них досліджень на психологічному рівні є виокремлення віктим-ності як віктимологічного поняття.

Віктимність – це набуті людиною фізичні, психічні й соціальні риси та ознаки, котрі можуть зробити її схильною до перетворення на жертву.

Так, Л. Франк, аналізуючи вперше введене ним поняття вік-тимності, згодом наголошує, що першорядного значення набуває дослідження віктимності на психологічному рівні, адже це може дати відповідь на основне питання віктимології: чому саме дана особа або дана група осіб (соціальна, демографічна, психологічна) стають жертвами того чи іншого злочину [3].

В свою чергу, необхідно дослідити, в якій мірі вольові, емоційні та інші психологічні й соціально-психологічні процеси, риси особистості, впливають на ступінь віктимності осіб, як ці риси проявляються в критичний момент конфліктної ситуації, чому за схожих обставин одні стають жертвами злочинів, а інші уникають небезпеки.

Ми вважаємо, що перспективним напрямом вирішення віктимологічних завдань слід вважати саме психологічні дослідження віктимної поведінки, яка є безпосереднім предметом віктимології.

Викладене дає підстави констатувати, що для більш глибокого вивчення віктимології необхідно розробити и запровадити спеціальний курс, який деталізував би кримінологічне значення феномена жертви злочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джужа О. М. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину // Право України. – 2002. – № 2. – С. 134.

2. Головкін Б. М. Як стають жертвами злочинів // Проблеми законності. – Вип. 136. – 2017. – С. 161 – 172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_136_19

3. Франк Л. В. Віктимологія та віктимність. навч. посіб. Душанбе, 1972. – 126 с.

4. Полубінский В. І. Віктимологічні аспекти профілактики злочинів. – М., 1980.

5. Христич І. О. Проблеми вимірювання обсягів латентної віктимізації населення України [Електронний ресурс] / І. О. Христич // Порівняльно-аналітичне право : електрон. фахове наук. видання. – 2014. – № 5. – URL: [ttp://pap.in.ua/5_2014/Khristich.Yu..pdf](http://pap.in.ua/5_2014/Khristich.Yu..pdf). – Заголовок з екрана.

6. Узагальнення практики Верховного Суду України щодо застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого (від 22 жовтня 1998 року).

7. Сметаніна Н. В. Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті» / Н. В. Сметаніна, О. М. Рябокін // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 1. – С. 281 – 284.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ткачова О. В.